

Poludněv, Anton

Zpráva z konference Formal Description of Slavic Languages 10

Linguistica Brunensia. 2014, vol. 62, iss. 2, pp. 140-143

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130162>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

LITERATURA

- DITTMANN, R. 2011. Jakobsonova pozůstalost: čekající příležitosti. *Bohemica Olomucensia* 3, č. 3, 115–118.
- KOERNER, E. F. K. 1999. *Linguistic Historiography: Projects & prospects*. Amsterdam – Philadelphia.
- RUDY, S. 1990. *Roman Jakobson 1896–1982: A complete bibliography of his writings*. Berlin – New York.
- TOMAN, J. 1995. *The Magic of a Common Language: Mathesius, Jakobson, Trubetzkoy, and the Prague Linguistic Circle*. Cambridge (Mass.).
- TOMAN, J. 2011. *Příběh jednoho moderního projektu. Pražský lingvistický kroužek, 1929–1948*. Přel. V. Petkevič. Praha.
- VYKYPĚL, B. 2013. *Skizzen zur linguistischen Historiographie*. München.

Bohumil Vykypěl

Ústav pro jazyk český AV ČR

vykypel@iach.cz

Zpráva z konference *Formal Description of Slavic Languages 10*

Od 5. do 7. prosince 2013 se v Lipsku konala mezinárodní konference *Formal Description of Slavic Languages* (FDSL). Je známa jako největší evropská konference věnovaná formálně orientované slavistické lingvistice, což z ní dělá evropský protipól k *Formal Approaches to Slavic Linguistics* (FASL) – podobně zaměřené konferenci americké. Konference se obvykle koná jednou za dva roky, přičemž od roku 1995 se místo konání tradičně střídá mezi Lipskem (1995, 1999, 2003, 2007, 2013) a Postupimí (1997, 2001, 2005, 2009). Výjimkou byl pouze rok 2011, kdy konference proběhla v Göttingenu. Od roku 2006 jsou také organizovány „mezikonference“ (s „půltým mezičíslem“, např. 7.5) v některé ze slovanských zemí. Mezikonferenci zatím hostila Nova Gorica (FDSL 6.5 v roce 2006), Moskva (FDSL 7.5 v roce 2008) a Brno (FDSL 8.5 v roce 2010). Většinou se jednalo o třídní událost probíhající v termínu konec listopadu až začátek prosince.

V loňském roce 2013 proběhl již desátý, jubilejní ročník této konference. Oficiální web FDSL 10 je <<http://conference.uni-leipzig.de/fdsl10/>>. Význam výročního ročníku podtrhla přítomnost hned sedmi zvaných plenárních přednášejících: Hagit Borer (Queen Mary University of London), Gereona Müllera (Universität Leipzig), Hany Filip (Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf), Andrew Spencera (University of Essex), Atle Grønna (Universitetet i Oslo), Marie Polinsky (Harvard University) a Sergeje Tatevosova (Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова). Hagit Borer se ve své přednášce *Between Function and Content* pokusila aplikovat na polské prefixy vlastní teorii zvanou exo-skeletální model (Exo-Skeletal Model, zkráceně XSM). XSM představuje transforma-

listickou větev generativní morfologie, a tudíž předpokládá principiální jednotu syntaktické (frázové) a morfologické (slovní) deriveace. V takto definované přednášce se Borer pocho-pitelně nemohla vyhnout problematice aspektu. Ostatně téma aspektu bylo převládajícím tématem konference vůbec. Z dalších podobně orientovaných přednášek zmíním za všechny pouze příspěvek Hany Filip *Slavic Aspect: A Constantly Moving Goal*, ve kterém se badatelka dotkla formálně sémantické stránky problému.

Zajímavým odklonem od výše zmíněného tématu aspektu byla přednáška Andrew Spencera *Lexical representations and the problem of slavic verb stems* a zvláště lekce Marie Polinsky *What does it mean to be a native speaker? The relevance of heritage language to theory construction*. Spencer svým příspěvkem reprezentoval funkcionalistický přístup a ve své přednášce se snažil ukázat, že některé verbální kmeny mají povahu, která se nedá definovat čistě fonologicky, syntakticky ani sémanticky, z čehož plyne, že se neobejdeme bez elementů definovaných morfologicky. Tyto elementy nazývá *morfomy* (morphomes). Polinsky obrátila pozornost k otázce *zděděného jazyka* (heritage language). Jde o jazyk, který obklopoval bilingvního jedince od dětství, ale nestal se z něj dominantní (tzv. základní) jazyk. Výchozím předpokladem badatelky je, že zděděný jazyk zesiluje gramatické principy základního jazyka. Přednáška stavěla hlavně na ruských datech získaných od dětí imigrantů a zkoumala tzv. φ -ryso (osoba, číslo, rod), tj. rysy vyjadřující shodu. Polinsky ukázala, že chyby ve zděděném jazyce nejsou závislé na gramatice konkrétního základního jazyka. To implikuje existenci univerzálního principu, který řídí distribuci jednotlivých φ -rysů, což bylo vyjádřeno v podobě univerzální hierarchie neboli tzv. geometrie φ -rysů: osoba > číslo > přirozený rod > gramatický rod.

Předmět *zděděného jazyka* byl rovněž tématem zvláštního workshopu. Další workshop byl věnován formálním přístupům v diachronní syntaxi. Za všechny zúčastněné zmíním alespoň Krzysztofa Migdalského (Uniwersytet Wrocławski), který vystoupil s přednáškou *Diachronic changes in tense marking and cliticization patterns in Slavic*. V tomto příspěvku autor popisuje diachronní vývoj slovanských klitik. Konstatuje, že zatímco v raném stadiu slovanské jazykové rodiny se pronominální klitika připojovala k slovesu, později se v některých jazycích jejich postavení posunulo do lineární druhé pozice ve větě (tzv. Wackernagelovy pozice). Migdalski tvrdí, že to souvisí s vymizením prostých časů jako aorist a imperfektum, což interpretuje jako ztrátu projekce Tense Phrase (TP). Vyjádření času se tím přesunulo do domény aspektuální morfologie. Protože se klitika už nemohla spojovat s časovou hlavou T⁰, skončila ve druhé pozici. Jazyků s takovýmto vývojem je ve slovanské jazykové rodině většina. Synchronním důkazem Migdalského teorie jsou dva jihoslovanské jazyky, bulharština a makedonština, které si rovněž udržely možnost připojení klitik k slovesu (data ze srbochorvatštiny Migdalski nebere jako relevantní protiargument, neboť zde je aorist zachován pouze v narativním stylu, zatímco v běžné mluvě se pro vyjádření minulosti používá *l*-ové participium).

Také v oblasti teoretické (mor)fonologie, která je na FDSL v poslední době zastoupena spíše okrajově, se i v roce 2013 objevilo několik zajímavých prezentací. Markéta Ziková (Masarykova univerzita) promluvila na téma *Templatic lengthening in Czech: diminutives*. Autorka demon-

strovala, že česká deminutiva představují templatickou kategorii, tzn., vyžadují jistou mórovou váhu asociovanou s určitým kusem fonologické struktury. Konkrétně jde o požadavek, aby finální slabika vážila 2 móry. To, která slabika bude považována za finální, se rozhoduje na úrovni morfologické derivace. Čeština disponuje dvěma deminutivními sufixy, *-ík* a *-ek*, přičemž prodloužení vokálu v kořeni způsobuje jenom druhý jmenovaný: *chlap* – *chlap-ík* – *chláp-ek*. Ziková tvrdí, že templatický požadavek je aplikován současně s vložením sufixu. Sufix *-ík* není cyklický/fázový, tzn., fonologie operuje s celou strukturou /xlapl : k/ najednou: dlouhé sufixální /i : / splňuje templatický požadavek, a proto celá struktura zůstává beze změny. Naopak sufix *-ek* je cyklický/fázový, tzn. jeho vložení do morfologické struktury spouští ozvučení (Spell-Out) předchozí struktury. Protože touto strukturou je kořen √CHLAP (jednomórový), musí se kořenový vokál prodloužit: /xlap/ → /xla : p/. Samotný sufix *-ek* je ozvučen až v následujícím cyklu/fázi a to ho osvobozuje, reps. zbavuje templatického požadavku.

Sławomir Zdziebko (Katolickí Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II) v příspěvku *The morpho-phonology of Polish masculine personal declensions* rozvíjel tezi, že slovanské palatalizace synchronně představují morfologický a nikoliv fonologický jev. Záměna jednoho segmentu za druhý je Zdziebkem pojímána jako epifenomén morfologické derivace následované vkládáním fonologických forem. Ve slovníku fonologických forem jsou svazky morfologických rysů asociovány s určitým fonologickým materiálem, přičemž druhému může odpovídat i segment nespojený s žádným morfémem. Rozdíl mezi *rekto*[r]-ø (NomSg) a *rekto*[ʒ]-e (LocSg) je dán tím, že derivace lokálu vynucuje záměnu posledního kmenového segmentu, tedy [r] za [ʒ]. Co je v tomto jevu zásadní, je ta skutečnost, že nejde o alomorfiu.

Jak Ziková, tak Zdziebko reprezentují teoretický směr zakládající na modulární architektuře gramatiky. V obou analýzách byl zkoumaný jev interpretován jako důsledek komunikace dvou modulů, morfologického a fonologického. Není náhodou, že pro morfologickou část analýzy oba autoři zvolili stejnou teorii – distribuovanou morfologii (Distributed Morphology, DM). V současnosti právě DM (a snad i nanosyntax) umožňuje pracovat s tím okamžikem derivace, kdy je fonologická forma jednoho morfému spojována s fonologickou formou morfému jiného. Problém morfologických švů a další intermorfémové jevy tak získávají explicitní formalizaci. Je ale nutno dodat, že vzhledem k velkému rozšíření teorie optimality (Optimality Theory, OT), která se důsledně modularity nedrží, patří takovýto přístup v širokém měřítku k přístupům minoritním.

Čistě fonologickou přednášku *Anything goes: Czech initial clusters run against evidence from a dichotic experiment* pronesl Tobias Scheer (Université de Nice Sophia-Antipolis). Čeština patří k jazykům, které dovolují na začátku slova jak řetězec se stoupající (#TR), tak s klesající (#RT) sonoritou. Distribuce segmentových trsů je omezená. Ze 108 možných kombinací řetězce #RT čeština využívá jen 28. Scheerova hypotéza je, že chybějící možnosti jsou náhodné, dané diachronním vývojem a nikoliv synchronním gramatickým omezením na právě tyto trsy. Hypotéza byla ověřena pomocí tzv. dichotického experimentu. Participanti (n=24) v něm byli vystaveni auditivnímu vjemu dvou slov lišících se jen prvním segmentem: např. *les* – *pes*. Obě slova byla participantům přehrána simultánně a také s časovým posunutím o 50 ms pro obě slova. Participanti potom měli říct, jaké slovo slyšeli. Teoreticky jsou možné

dvě varianty: existující *ples* a neexistující **lpes*. Pro tyto dvojice výsledky ukazovaly, že mluvčí preferovali vždy existující slovo (např. *ples*). Lze tedy hovořit o lexikálně podmíněném rozhodování mluvčího při výběru variant – *lexikálním efektu*. Aby bylo možné se při experimentu zaměřit pouze na zkoumanou fonologickou rovinu pravidel, bylo potřeba eliminovat zjištěný lexikální efekt, tedy soustředit se pouze na ty segmentové trsy, které (při smíšení) nedávají ani jedno existující výstupní slovo. Takto upravená a lexikálního efektu zbavená data ukázala, že výstupní slova, reprodukováná mluvčími – participanty – odpovídají pořadí přehraných slov. To dokazuje pravdivost Scheerovy hypotézy: česká gramatika v principu dovoluje všechny možné kombinace sonorních řetězců v iniciální slabice – stoupající (např. *pr-*) i klesající (např. *rp-*).

Přestože na konferenci celkově převládal ruský a polský jazykový materiál, ani čeština nezůstala upozaděna. Kromě výše uvedených přednášejících českou lingvistiku, resp. lingvistiku o češtině reprezentovali také Hana Strachoňová a Mojmír Dočekal (oba z Masarykovy univerzity) se společným příspěvkem o sémantice a distribuci českých zájmen s postfixem *-koli(v)*, Jiří Kašpar (University College London) s přednáškou o syntaktickém chování částice *že* a další.

V termínu od 4. do 6. prosince 2014 brněnská Masarykova univerzita bude hostit mezinárodní konferenci FDSL 10.5.

Anton Poludněv

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno
poludnev@mail.muni.cz

Zpráva o fungování Jazykovědného spolku (JaSp) na Masarykově univerzitě

V roce 2013 vznikl jako původně studentská odborná aktivita při Ústavu jazykovědy a balistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Jazykovědný spolek (JaSp). Spolek se zpočátku profiloval jako dobrovolné uskupení převážně magisterských studentů oboru Obecná jazykověda připravujících se touto cestou na červnový termín státní závěrečné zkoušky. Studenti tak v určitém smyslu nevědomky navázali na brněnskou „kroužkařskou“ tradici české strukturální školy z dob, kdy na Masarykově univerzitě působili jako pedagogové Bohuslav Havránek nebo Roman Jakobson a studovali slavisté Radoslav Večeřka či František V. Mareš.

Hlavními organizátory spolku jsou studenti obecné jazykovědy Markéta Dvořáková a Anton Poludněv. Podmínkou pro členství ve spolku bylo původně vypracování vybraného okruhu státnicových otázek a jeho poskytnutí ostatním členům spolku. Sezení, během kterých probíhají prezentace zpracovaných okruhů, byla nicméně otevřená už od začátku pro kohokoliv. Přednášky na vybraná témata tak měly v rámci sezení nejen samotní členové spolku, ale také pozvaní vyučující z Ústavu jazykovědy a balistiky. Každý pozvaný přednášející přitom dostal jako poděkování symbolický dárek – disketu s názvem spolku (napsaným